

Pappaperm: Hvordan fedrekvoten fortolkes er ikke tilfeldig, det er helt tydelige klasse-skiller. Middelklasseforeldre følger «likestillingssporet» i familiepolitikken fordi det passer som hånd i hanske med deres generelle livsprosjekt. Arbeiderklasseforeldre derimot har helt andre preferanser.

Hvorfor virker fedrekvoten?

Fedrekvoten er den delen av foreldrepermisjonen som er forbeholdt far, og som faller bort om han ikke bruker den. Kvoten ble introdusert i 1993, da som fire uker. Hensikten med ordningen var – og er – å bidra til en like-re fordeling av omsorgsarbeidet mellom mødre og fedre, og den viste seg å bli en stor suksess. Allerede to år etter innføringen, i 1995, benyttet nærmere 60 prosent av fedrene som hadde rett til fedrekvoten seg av ordningen. Denne andelen fortsatte å øke i årene som fulgte, også etter at kvoten ble utvidet – først til fem uker (i 2005) og deretter til seks uker (i 2006). I dag er situasjonen at ni av ti fedre med rett til fedrekvoten tar ut hele eller deler av den øremerkede tiden, samt at en økende andel fedre også benytter seg av den delbare delen av permisjonen. Effekten av den siste utvidelsen (til ti uker, i 2009) vet vi ikke ennå.

Forholdet mellom politiske tiltak og praksis er komplisert, blant annet fordi enkelttiltak, som fedrekvoten, ikke virker isolert, men inngår i større politikkpakker. Tidspunktet for innføringen av tiltak er dessuten viktig. Oppslutningen om fedrekvoten handler antakelig mye om det siste. Fedrekvoten traff et samfunn i endring, preget av økende anerkjennelse av fedres omsorgsevne og betydning i barns liv – en endringsprosess som også fedrekvoten over tid har bidratt til.

Selv om fedrekvoten både har brei oppslutning i befolkningen, og virker etter hensikten, har både høyre- og venstresiden i norsk politikk tatt til orde for å endre den. Tidligere i år gikk Høyre inn for å fjerne ordningen helt, mens stortingsrepresentanter fra Arbeiderpartiet foreslo å utvide den – til halvparten av den samla foreldrepermisjonen. Begge forslagene bryter radikalt med den milde tvangens logikk, som dagens ordning er tuftet på. I Høyres modell er omsorgsfordelin-

Å fjerne øremerkingen helt kan gi kjønnsmessig backlash – at menn igjen knyttes sterkere til forsørgelse, og kvinner til omsorg.

gen mellom mor og far et utelukkende privat spørsmål, mens den i Arbeiderpartiets modell er statens fulle og hele ansvar. Forslagene tydeliggjør med andre ord en viktig politisk-ideologisk skillelinje i norsk politikk.

Hva som vil gå tapt dersom disse utspillene skulle omsettes til praktisk politikk, er temaet i det følgende. Utgangspunktet for refleksjonene er forskning om foreldreskap og omsorgsorganisering som forskningsinstituttet NOVA har gjennomført. Et

av temaene vi har vært opptatt av, er nettopp fedrekvoten: hva er det med fedrekvoten som gjør at «alle» fedre bruker den?

Ett av svarene er at den er svært fleksibel i sin utforming; den kan tas ut sammenhengende på full tid, på fulltid delt opp i flere bolker, eller på deltid over lengre perioder. På denne måten kan familiene selv bestemme når og hvordan fars omsorg skal komme inn i bildet. Men enda viktigere er det at fedrekvoten er symbolsk fleksibel: den er åpen for ulike fortolkninger. NOVAs forskning viser for eksempel at noen foreldre forstår og forholder seg til fedrekvoten i tråd med de offisielle politiske intensjonene; de ser den som fars viktigste anledning til å utforme en selvstendig relasjon til barnet, uforstyrret av mor. Som regel innebærer dette at far tar ut fedrekvoten i en samlet bolke, mens mor går tilbake til fulltidsarbeid. I andre familier derimot blir fedrekvoten forstått som en anledning for familien til å være sammen – i en sårbar tid. I disse familiene tar mor gjerne ut ferie eller ulønnet permisjon mens far tar ut fedrekvoten. I tillegg finnes det familier som praktiserer en mellomløsning – noe egen tid til far, og noe tid sammen.

Hvordan fedrekvoten fortolkes er ikke tilfeldig, det er helt tydelige klasse-skiller her. Kortversjonen er slik: Middelklasseforeldre følger «likestillingssporet» i fami-

liepolitikken – fordi det passer som hånd i hanske med deres generelle livsprosjekt og grunnleggende verdier. Arbeiderklasseforeldre derimot opplever ikke den individualiserte rettighetsretorikken som fedrekvoten er tuftet på, som relevant. De er mer opptatt av barnets behov for trygghet i en fast ramme, enn av barnets rett til tid alene med hver av foreldrene.

Kulturelle forestillinger om barns behov og foreldres ansvar kan forstås som sosiale representasjoner som er forankret i bestemte erfaringsverdener. Å erfare verden fra en arbeiderklasseposisjon gir opphav til andre livsprosjekter og verdsettelse, enn å erfare den fra en mer privilegert middelklasseposisjon. De tilsynelatende kjønnsstradisjonelle valgene arbeiderklasseforeldre gjør handler altså ikke bare om at det praktisk sett kan være vanskeligere for dem enn for middelklasseforeldre å være hjemme med barnet etter tur. Men ikke minst om hvordan det å tilhøre dette sjiktet av befolkningen former ens forståelse av hva et godt liv innebærer, for barn og for voksne.

Mot denne bakgrunnen framstår dagens fedrekvoten som et tiltak med en sjelden kvalitet som sosialdemokratisk velferdstiltak betraktet; fedrekvoten fungerer grensesettende samtidig som den er inkluderende og anerkjennende. Det at tvangen så langt har vært mild (en forholdsvis li-

Illustrasjonsfoto: Kai Jacobsen

ten øremerket del til far) gjør fedrekvoten til en symbolsk elastisk størrelse, på samme tid som den representerer en institusjonalisering av det nærværende, mer likestillingsorienterte farskapet.

De nevnte politiske utspillene bortser fra hvert sitt konstituerende element i denne miksen: Å fjerne øremerkingen helt innebærer at det (mildt) grensesettende elementet forsvinner. Resultatet kan bli kjønnsmessig backlash – at menn igjen knyttes sterkere til forsørgelse, og kvinner til omsorg. Å øremerke halve permisjonen til far innebærer på sin side å gjøre middelklassefolks omsorgsmodell til normen. Alle andre tilpasninger blir dermed til avvik som må korrigeres. Med andre ord det motsatte av inkludering og anerkjennelse.

Et åpenbart alternativ er å videreføre en variant av dagens ordning, dvs. den politikken som har bidratt til å gjøre fedre mye mer delaktige i omsorgen for egne små barn for bare noen tiår siden. Kanskje er det slik at fedrekvoten har bidratt til den kulturelle utfasingen av den fraværende forsørgerfaren nettopp ved å være et lite kontroversielt tiltak? Å videreføre dagens ordning kan med andre ord være den politikken som har størst potensial for ytterligere forandring av kjønnsrelasjonene, fordi fedrekvoten i dagens støpning lett kan integreres i, og dermed får virke gjennom, ulike «lokale» omsorgsmodeller.

At ordningen fortsatt oppleves som mild tvang og ikke som symbolsk vold av «vanlige folk» – også etter at den er blitt utvidet – gir grunn til optimisme: fedres betydning i de minste barnas liv er i økende grad en kulturell selvfølgelighet, også i de lag av befolkningen som har hatt en mer kjønnsstradisjonell tilnærming til omsorgsarbeid. Hvordan dette landskapet ser ut etter den siste utvidelsen av fedrekvoten er et interessant spørsmål. Meg bekjent er det ikke noen som forsker på dette akkurat nå. Synd, for kunnskap om hvordan den etter hvert ganske lange fedrekvoten forstås og håndteres i ulike deler av befolkningen, er uten tvil viktig. Slik kunnskap kan nettopp bidra til å forankre debatten om familiepolitikken i det som er reelle utfordringer i småbarnsforeldres liv – framfor politiske paroler.

Mer om NOVAs forskning om foreldreskap og omsorg: www.nova.no/omsorgsprosjektet

Kari Stefansen,

sosiolog og forsker ved Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)